

Jaargang 14 - nummer 4 - oktober 2026

koppel

COLOFON

Koppel", jaargang 14, nummer 4, vierde kwartaal 2026

Natuurtijdschrift "Koppel" is een gezamenlijke uitgave van de KNNV en het IVN.

Redactie: Robert Rubertus, Rolf Kranenburg, Emile de Leeuw

Vormgever: René Manger

Belangrijke informatie voor het aanleveren van kopij:

- graag op A4 formaat, via de mail en als platte tekst (zonder opmaak).
- geen pdf bestand, foto's in een apart bestand en met een formaat van minimaal 1.5 MB

Het volgende nummer verschijnt per 1 januari 2027

Kopij hiervoor graag vóór 1 december 2026.

Redactieadres (E-mail): redactiekoppel@gmail.com

Bij de voorplaat

De havik landt hier in al zijn pracht en kracht. Dat is wat deze foto van Philip Friskorn uitstraalt. De brede vleugels met maximaal gespreide handpennen en armpennen, de lange staartveren gespreid, alles om vanuit de snelle vlucht af te remmen voor de landing op een boomtak. De extreem lange poten met scherpe klauwen zijn naar voren gestrekt, nu niet om een prooivogel te slaan, maar om stabiel op de tak te landen. De felle rode ogen zijn gefocust om de juiste plek te vinden. Wat een moment om vast te leggen.

INHOUD

2 Colofon	15 Boekbespreking
3 Bij de voorplaat	18 Schildblad: zeldzame oeverplant
4 Van de redactie	20 Parnassia in Weerribben-Wieden
4 Van de Voorzitters KNNV en IVN	22 Uit de werkgroepen
6 Nieuwe activiteit: Instapcursus Natuur Meppel	27 Excursies & Lezingen
7 Amaniëten	29 Besturen KNNV en IVN
10 De Havik	30 Werkgroepen KNNV en IVN
12 Reuzen onder de Zweefvliegen	

Van de redactie

In dit herfstnummer is er natuurlijk aandacht voor de meest opvallende fenomenen van dit jaargetijde: paddenstoelen. De groep van de amanieten bevat soorten die tot de verbeelding spreken: van de iconische vliegenzwam tot de zeer giftige groene knolamaniet. Jaap Veneboer neemt ons mee. Zomerse fenomenen zijn de (relatief) grote zweefvliegen waar Willem-Jan Hoeffnagel verslag van doet. Havik van Philip Friskorn en Schildblad van redactielid Emile de Leeuw completeren de artikelen over de natuur in onze omgeving.

In deze Koppel is veel ruimte gewijd aan verenigingszaken en -activiteiten. In het najaar staan drie zeer interessante lezingen op het programma. De verslagen van werkgroepactiviteiten van de KNNV geven een indruk van wat er momenteel zoal in de vereniging gebeurt.

In de provincie Drenthe zijn prachtige informatieve boeken verschenen over pingo's en over de veranderende flora in de provincie. Geert van Wirdum bespreekt ze. De inhoud is ook voor ons in de Noordwesthoek van Overijssel van groot belang.

Van de voorzitters

De zomer is weer voorbij (niet erg origineel om mee te beginnen, maar het moet maar) en de herfst staat voor de deur. Als bestuur kijken we terug op een redelijk actieve zomer waarin enkelen van ons mee hebben geholpen met de organisatie van de IVN Zomerweek, die dit jaar in ons gebied werd georganiseerd. Zelf kijk ik met plezier terug op twee geslaagde excursies in mijn "eigen Staphorsterveld" met als thema "ecosysteem" waarbij we deskundige hulp kregen van Merijn Kuiper (Boswachter Ecologie SBB) en Jeroen Bredenbeek (gepensioneerd Boswachter Ecologie), die veel ecologische wetenswaardigheden met ons deelden met betrekking tot de Veerslootlanden en de Olde Maten. Nu kijken we alweer uit naar wat ons voor het komende seizoen zoal bezig gaat houden. Gelukkig staan er weer wat zaken op de planning. Een leuke is wel onze

basiscursus natuur voor Meppel en omgeving waarover elders in de Koppel een verslag staat van de hand van Loes Bon.

Een reeks overwegingen, van zowel financiële als principiële aard, hebben ons doen besluiten te stoppen met de ondersteuning van de NMPS. Wij weten dat de mensen die deze stichting hebben opgericht met hart en ziel hun werk hebben gedaan en daar waar mogelijk hebben voorkomen dat kostbare natuur werd opgeofferd aan economische of andere belangen. Als bestuur hopen we dat het mogelijk blijft om in voorkomende gevallen door middel van het actief participeren in inspraakprocedures bij de gemeenten in ons werkgebied "aan tafel" te blijven zitten. Ik wens u een fijne en actieve herfst.

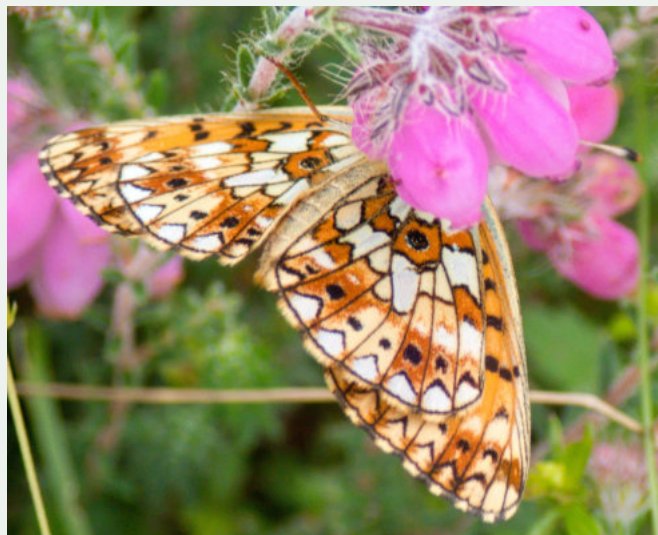
Gerrit Lammers, Voorzitter a.i.

Hopelijk hebben jullie ondanks het extreme weer een zomer beleefd om met veel plezier op terug te kijken, veel natuur opgesnoven, beluisterd, gezien, getekend, geschilderd, gefotografeerd, of zelfs

bestudeerd, op jezelf of in verenigingsverband. Candida en ik waren met de BLWG, de verzelfstandigde KNNV-mossen- en korstmossen werkgroep, op zomerkamp in Noorwegen. Een fantastische ervaring: uitgestrekte, deels oude, bossen met een ondergrond van rotsblokken, veengebieden, een wit korstmos dek op de fjell boven de boomgrens. Heel veel Echte guldenroede en ook best veel Rozenkransje en Zevenster, veel meer en de laatste twee ook op voor ons verrassende standplaatsen. Van de winter ga ik de meegebrachte mosmonsters uitwerken, de soorten op naam brengen en beter leren kennen; een kans om de excursies nog eens te herbeleven, stof om over na te denken ook, en om inspiratie op te doen voor ontdekkingstochten in onze natuur hier.

Daar hebben we er na terugkomst alweer een flink aantal van meegemaakt. Vooral in het laatst van augustus genoten we van de volop bloeiende blauwe knoop en de vele vlinders, bijen en zweefvliegen daarop in de paar kleine stukjes mooi schraalland hier in de buurt, toch wat anders dan het moois dat we hier uit het raam boven de late guldenroede en de herfstasters zien.

Het zijn echter nog steeds vaak dezelfde grijze koppen, die we bij de activiteiten hier zien. Daaromheen een flinke groep, die wel contact houdt, maar waarvan de meesten goede redenen hebben om de meeste activiteiten aan zich voorbij te laten gaan. En daaromheen weer een nog grotere groep leden die we niet zien of horen. Ze betalen netjes en hebben kennelijk genoeg aan het lezingenprogramma en de Koppel, zelfs nu die alleen digitaal komt. Dat respecteren we ook, maar als dat de kern is, waar het onze leden om gaat, missen we de kern van waar het de KNNV om gaat en die wij als bestuur overeind proberen te houden: het ontdekken en met elkaar bespreken van wat nu nog niet via lezingen, Koppel en andere media wordt aangeboden. Zo komt de vraag op of wat onze leden wensen niet net zo goed of beter anders en eventueel door anderen georganiseerd kan worden. Of al in ruime mate wordt. Voor degenen die wel af en toe "het veld in" willen, maar niet zo diep erin willen duiken als wij, worden bovendien veel excursies aangeboden door IVN, natuurbescherders en andere organisaties, meestal met gidsen of boswachters, en soms ook geschikt voor degenen voor wie wat langere wandelingen door oneffen terrein een bezwaar zijn en die toch de "zelf beleefd"-ervaring eraan overhouden, die je niet van papier, tv en lezingen meekrijgt.

Dus: opheffen of doorgaan (en hoe dan)? Is er voldoende basis om als vereniging voort te bestaan, wat moet de focus ervan dan zijn en kunnen we

bestuursleden vinden? Zo heel veel wordt er van de bestuursleden niet gevraagd, maar zonder meedenkers wat door het luchtledige sturen, zoals nu, wil niet vlotten. Sjoerd, Emile, Candida en ik gooien de handdoek na dit verenigingsjaar in de ring, en als anderen zonder bestuur wel door willen, dan moeten we de vereniging officieel toch opheffen. Wij zitten inmiddels allemaal in een situatie, waarin we op de momenten dat het nodig is, vaak de energie niet meer opbrengen, of merken dat belangrijke dingen aan onze aandacht ontsnappen, maar we zijn wel bereid een nieuw bestuur op weg te helpen en we proberen zeker ook

in het resterende deel van dit verenigingsjaar nog wel het actieve deel van onze vereniging doelen beter tot zijn recht te laten komen. Dat lukt alleen als jullie ook meedoen, dus kom op, werf wat leden die nog in de kracht van hun leven staan, laat je horen en zien, mail, schrijf, bel of kom naar de bijeenkomsten! En wij? Ieder van ons kan ook zonder afdeling KNNV-lid blijven en aan vanuit de KNNV georganiseerde excursies deelnemen of in kleine vriendengroepjes de natuur in gaan.

Geert van Wirdum

Nieuwe activiteit: Instapcursus Natuur Meppel e.o.

Bij de Natuurgidsen Opleiding 2023/2024 kwam een flink aantal deelnemers uit Meppel e.o. Samen constateerden we dat Meppel een witte vlek is als het om natuureducatie gaat. Ook IVN was er niet echt actief. Dan moet er nog iemand opstaan die echt iets wil gaan doen, en dat was Niels Vlasma. Hij kwam met het idee van een Instapcursus Natuur en wist al snel Arjen Lensen, Gerrit Lammers, Harmien Starre en ondergetekende voor dit idee te porren. De gemeente Meppel ziet de cursus als een wezenlijke bijdrage aan de natuureducatie in de gemeente en ondersteunt met een leuke subsidie.

De cursus start in september 2026 en loopt door tot begin juli 2027, dus door alle jaargetijden heen. Met 12 lessen, 3x binnen en 8x buiten, besteden we aandacht aan o.a. paddenstoelen, zoogdieren, vogels, planten, insecten, landschap, bodem en cultuurhistorie. Ieder lid van het cursusteam brengt eigen expertise mee en we vragen ook

anderen een bijdrage te leveren. De excursies in de natuurgebieden zijn zoveel mogelijk op fietsafstand van Meppel.

Na een uitgebreid artikel in de Meppeler Courant meldden zich meteen al ruim voldoende deelnemers. Een wachtlijst dus. We starten met 15 deelnemers, 14 niet-leden die voor de periode van 1 jaar lid zullen zijn van onze afdeling. Laten we ze warm welkom heten en kijken of we ze zo enthousiast kunnen krijgen dat ze lid blijven en actief worden. Wat ze nog niet weten is dat de IVN online cursus 'Leer de basis' als bonus ook in het pakket zit.

Nog meer educatie en nog meer IVN!

Het cursusteam heeft er zin in en is benieuwd hoe we in juli op dit avontuur terugkijken.

Loes Bon

Vliegenzwam

Amanieten

prachtige paddenstoelen die je maar beter kunt laten staan

Tekst en foto's: Jaap Veneboer

Kleverige knolamaniet

In de herfst kunnen we weer genieten van de grote diversiteit aan paddenstoelen. Deze worden onderverdeeld in families. Eén van deze families zijn de amanieten.

Menigeen zal denken: nooit van amanieten

gehoord, maar de vliegenzwam (*Amanita muscaria*) die ook tot deze familie behoort, kent iedereen. Toch is het een familie die men beter met rust kan laten, omdat er zeer giftige soorten voorkomen, na het nuttigen ervan zelfs met

dodelijke afloop.

Het zijn voor menigeen echte paddenstoelen, hoed (met of zonder velumresten), steel (met of zonder ring) en bij de amanieten een schede (knolvormige steelvoet).

Ze leven in symbiose met bomen, vandaar dat we de vliegenzwam heel vaak tegenkomen onder berken, maar ook eik, beuk, den en spar zijn begeleiders van de vliegenzwam. Van de dodelijk giftige groene knolamaniet (*Amanita phalloides*) verwacht men misschien dat

Slanke amaniet

hij dan wel zeldzaam zal zijn. Het is echter een algemeen voorkomende soort onder eik en beuk. Door regen kunnen soms kenmerken verdwijnen waardoor verwisseling met andere amanieten

Reuzenchampion

Grauwe amaniet

kan voorkomen. Vooral verwisseling met de gele knolamaniet (*Amanita citrina*) kan voorkomen, maar deze ruikt naar rauwe aardappelen, een heel andere geur dan

de weeïge lucht van de groene knolamaniet. Ook is verwisseling mogelijk met champignons. Zo

Narcisamaniet

meestal verkleuren deze door de sporen vrij snel naar roze en bij rijping van de sporen zelfs naar donkerbruin.

Zoals bij alle paddenstoelenfamilies komen bij de amanieten natuurlijk ook een aantal zeldzame soorten voor, zoals o.a. keizeramaniet (*Amanita caesarea*), porfieramaniet (*Amanita porphyria*), roze amaniet (*Amanita eliae*) en stekelkopamaniet (*Amanita solitaria*). Gelukkig zijn er

Gele knolamaniet

stonden er enkele jaren geleden bij het oude kerkhof aan de Meppelerweg in Steenwijk een groepje reuzenchampignons (*Agaricus augustus*) en groene knolamaniet vlak bij elkaar onder eik en beuk en van bovenaf gezien geen verschil in hoedkleur. De plaatjes van amanieten zijn wit. Champignons kunnen witte plaatjes hebben, maar

Porfieramaniet en Weidechampignon

Groene knolamaniet

nog genoeg over waarbij we iets meer kans hebben om ze te bewonderen, zoals, parelamaniet (*Amanita rubescens*), roodbruine slanke amaniet, (*Amanita fulva*), grauwe amaniet (*Amanita excelsa*), panteramaniet (*Amanita pantherina*), narcisamaniet (*Amanita gemmata*) en de al eerder genoemde vliegenzwam, groene- en gele knolamaniet. De zeer giftige panteramaniet kan men vooral met de parelamaniet verwarren. Een

ontstaat uit een beurs. Deze beurs is roestbruin gevlekt van kleur. De hoed is meer oranjebruin en is naar de rand toe gestreept bij oudere exemplaren, bij jongere roodbruine slanke amanieten vind ik dit vaak moeilijk te constateren. De narcisamaniet (*Amanita gemmata*) komt voor in loof- en naaldbos op arme en zure grond. Een goede plek om deze prachtig gele paddenstoel te vinden is voor onze omgeving de

goed kenmerk van de parelamaniet is dat het vlees bij beschadiging roze verkleurt, bij de panteramaniet gebeurt dit niet. Samen met de vliegzwam is de parelamaniet de meest voorkomende amaniet. Een leuke, vaak onder berk voorkomende soort is de roodbruine slanke amaniet (*Amanita fulva*). De witte steel heeft geen ring en

naaldbossen van Havelte. De hoed heeft vaak dikke witte schubben, mits de regen geen spelbreker is. Bewust ben ik bij de giftige soorten niet ingegaan op alle soorten gif en aandoeningen die je kunt oplopen bij het nuttigen van giftige amanieten. Laat ze gewoon staan en geniet van ze middels een mooie foto, dan blijf je gezond!

De havik

Havik met kenmerkende staart

Tekst en foto's: Philip Friskorn

De havik is een grote roofvogel met een spanwijdte van rond de 110 centimeter. De havik is in geheel Europa te vinden, vanaf het uiterste noorden van Scandinavië tot aan het noordelijkste puntje van Afrika en van Schotland tot in het uiterste oosten van Siberië en Japan. De havik geeft de voorkeur aan bosrijke gebieden. Daarom neemt de soort bijvoorbeeld toe in het Nationaal Park Weerribben-Wieden als er meer moerasbos komt. Lange tijd werd de soort toegeschreven tot het geslacht *Accipiter*, dus tot de familie van de kleinere sperwer. Nieuwe inzichten door DNA-onderzoek hebben aangetoond dat de havik tot het geslacht *Astur* behoort, hetgeen Latijn is voor havik. Ook de Amerikaanse ondersoorten van de havik behoren tot het geslacht *Astur*. Vervolging door vergiftiging heeft er in het verleden voor gezorgd dat de soort op veel plaatsen in Nederland niet meer voorkwam. Gelukkig heeft het tij zich in de afgelopen decennia gekeerd en kunnen we deze superjager weer op veel plaatsen tegenkomen.

Kenmerken

Er zijn een aantal kenmerken waardoor je de havik niet kunt verwarren met andere roofvogels. Een belangrijk kenmerk is de hoekige lange staart die je bij andere roofvogels niet tegenkomt. Een ander kenmerk is de lichte streep boven het oog die bij de volwassen vogel wit is en bij een jonge vogel bijna niet opvalt. De kruin en de veren rond de oorstreek zijn zwart. Het mannetje heeft een bruingrijs verenkleed, bij het vrouwtje is dat meer grijs. Zoals bij veel roofvogels is het vrouwtje groter dan het mannetje. Echt luidruchtig is de havik buiten de broedtijd niet.

Wat eet de havik?

De havik is een snelle jager die zich vanuit een hoge boom of vanaf hoogte vliegend op een prooi stort. Ze vouwen hun vleugels tijdens de duikvlucht langs het lijf en kunnen zo snelheden bereiken van bijna 100 km/h. De belangrijkste prooien zijn zoogdieren zoals konijnen en eekhoorns, maar ook diverse vogels zijn niet veilig voor deze jager. Wat betreft vogels staan kraaiachtigen en diverse duiven op het menu, ook

Havik met geslagen jonge merel

postduiven! Die laatste prooi is niet altijd plezierig voor duivenhouders.

Broedperiode

De horst wordt gebouwd in hoge bomen. Haviken zijn trouw aan hun territorium. Terwijl het vrouwtje het broedwerk doet voert meneer prooien aan en als de jongen zover aangesterkt zijn dat ze aan vlieg oefeningen beginnen te doen worden er prooien op de nestrand gelegd om de jongen te stimuleren op de rand te gaan zitten. Ze kunnen dan klapperend met hun jonge vleugels de vliegspieren oefenen. Na het uitvliegen zijn ze klaar om, net als de ouders, geduchte jagers te worden.

Ik had het geluk om op twee plekken de havik te kunnen

fotograferen. Niet eenvoudig, want ze zijn zeer schuw en reageren op iedere beweging van de camera vanuit de schuilhut of schuiltent. Dat ene moment dat de havik op een oude stronk ging landen zal ik nooit vergeten. Het was een vroege ochtend met nog wat nevel en een beetje tegenlicht, waardoor de gespreide vleugels heel indrukwekkend in beeld kwamen.

Landende havik in tegenlicht bij nevel

Reuzen onder de Zweefvliegen

Tekst en fotografie: Willem-Jan Hoeffnagel

Er komen in Nederland meer dan 325 soorten zweefvliegen voor. Dat is een beetje veel om allemaal te behandelen. Bovendien zijn er heel veel verschillen tussen de soorten en geslachten wat betreft ecologie, uiterlijk, grootte, gedrag, biotoop, etc. Zowat alle kennis over zweefvliegen is gebundeld in het boek "De Nederlandse Zweefvliegen (Diptera: Syrphidae)" (Deel 8 in de serie over de Nederlandse Fauna).

Verder zijn er geslachten in Nederland met maar één soort en geslachten met tientallen soorten. Er zijn ook hele kleine zweefvliegen (≤ 5 mm) en hele grote soorten (> 18 mm). Kortom: welke keuze gaan we maken? Welnu, dat is het geslacht *Volucella* geworden. In goed Nederlands het geslacht van de Reuzen. Het voordeel van de soorten van dit geslacht is dat ze groot tot zeer groot zijn (11-22 mm) en dus opvallen en makkelijk te observeren zijn. Dit in tegenstelling tot de zogenaamde Krieltjes die maar 4 – 7 mm groot zijn).

Op www.nederlandsesoorten.nl staan alle Nederlandse soorten van dit geslacht en dat zijn er maar vijf. Een eerste blik op de verspreidingskaarten laat dan zien dat er twee soorten behoorlijk zeldzaam zijn en ook nog eens niet in ons werkgebied voor komen. Ze zijn zo zeldzaam dat ik ze zelfs nog nooit in Nederland heb weten te fotograferen. De foto van de wespreus is genomen in 2011 in de Cevennen in Frankrijk. Alle andere foto's zijn in mijn tuin genomen.

Om welke vijf soorten gaat het? Dat zijn:

Hommelreus – *Volucella bombylans*: (maart) mei t/m juli (november)

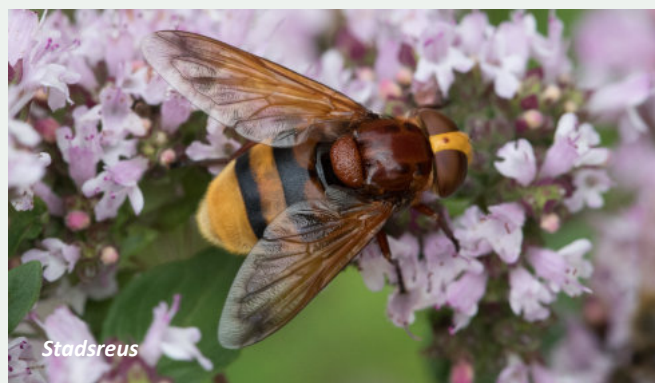
Wespreus – *Volucella inanis*: (juni) juli en augustus (september)

Gele reus – *Volucella inflata*: (april) mei t/m juli (augustus)

Witte reus – *Volucella pellucens*: (maart) mei t/m september (december)

Stadsreus – *Volucella zonaria*: (januari) mei t/m september (december)

De vliegmaand tussen haakjes betekent dat ze dan al / nog wel waargenomen kunnen worden maar heel sporadisch. Daar tussenin staat de echte hoofdvliegperiode. De informatie komt van

Hommelreus var. bombylans

is bijzonder. Die eieren worden afgezet in de nesten van hommels. Nu verdedigen hommels hun nesten fanatiek. Hoe zijn deze zweefvliegen dan in staat om een nest binnen te dringen en daar eieren af te zetten? Waarbij de larven ook nog hun ontwikkeling kunnen doormaken tot volwassen reus. Daarbij is waarschijnlijk hun uiterlijk dat ze op hommels lijken niet van belang. En bijvoorbeeld de witte reus lijkt helemaal niet op een hommel, ook niet als je ze in een pak zeepoeder stopt.

waarneming.nl met waarnemingen na 1-1-2000.

Van deze soorten komen de hommelseus, de witte reus en de stadsreus wijdverspreid over Nederland voor. Zo ook in mijn tuin en dus in ons werkgebied. De andere twee soorten zijn waar te nemen in Zuid-Limburg en de Achterhoek.

Wat is er bijzonder aan dit geslacht? Met name de eileg fase

Hommelreus var. haemorrhoidalis

Hommelreus var. plumata

Het eerste wat moet gebeuren door de reuzen is het vinden van een hommelseusnest. Dat doen ze met de geur van dat nest dat ze ontvangen met speciale receptoren op de antennen. Bij de hommelseus is dit de enige manier. Bij de witte reus lijken ook de in- en uitvliegende hommels herkenning op te leveren. Maar goed, dan is er een geschikt hommelseusnest gevonden. Dan moet het

zweefvlieg vrouwtje nog ongeschonden binnen komen om de eieren af te zetten. Bij de benadering van het nest worden uitgebreide poetsbewegingen gemaakt, waarschijnlijk om geuren te verwijderen die de hommels kunnen alarmeren. Dan drukt zij zich tegen de grond en gaat achter een hommel aan die net naar binnen gaat. Ze blijft dan 10 – 40 minuten in het nest en vermijdt ieder contact met een hommel. Uiteraard kan deze aanpak per soort verschillen, zowel in gedrag als in snelheid.

Steenhommel

Akkerhommel

Als we kijken naar de soorten in ons werkgebied dan blijven er drie over om te behandelen. Maar de hommelreus heeft drie variëteiten (kleurvormen) die alle drie voorkeur hebben voor bepaalde soorten hommels. Maar dat is niet gekoppeld aan de kleurvorm die ze zelf hebben. Die kleurvorm is genetisch bepaald. Het kan zelfs zo zijn dat in hetzelfde nest zich verschillende kleurvormen kunnen ontwikkelen.

Wat zijn nu de variëteiten van de hommelreus? En hoe zien ze er dan uit?

var. Bombylans: borststukrug, schildje en achterlijf zwart. Heeft een rode achterlijfspunt. Lijkt op een steenhommel – *Bombus lapidarius*.

var. Plumate: Midden borststuk en achterlijf zwart. De voorhoeken van rugplaatje 2 zijn geel behaard en heeft

een witte achterlijfspunt. Het schildje is geel. Lijkt op de lichte vorm van de weidehommel – *Bombus pratorum* dan wel op de lichte vorm van de veldhommel – *Bombus lucorum*.

var. Haemorrhoidales: Midden borststuk en achterlijf zwart. De voorhoeken van rugplaatje 2 zijn geel behaard en heeft een oranje achterlijfspunt. Het schildje is geel. Lijkt op de lichte vorm van de akkerhommel – *Bombus pascuorum*.

Maar alle kleurvormen zijn nogal variabel. En, zoals al aangegeven, ze kunnen door elkaar voorkomen en er is geen verband aangetoond tussen de kleurvorm en de hommelsoort in welk nest de eieren afgezet worden.

De kleurvormen Bombylans en Plumata komen het meest voor. Kleurvorm Haemorrhoidales is een stuk zeldzamer.

Veldhommel

Boekbespreking

door Geert van Wirdum

Anja Verbers, Pingoruïnes. Noordboek

In onze omgeving komen veel min of meer ronde plasjes, meertjes, poeltjes, veentjes, vennen of, meer algemeen, “dobben” voor, die vaak pingoruïnes zijn en worden genoemd, zoals het hoogveentje en een daar dichtbij gelegen laagte op de Woldberg en sommige laagten, vroeger plassen, in het Holtingerveld. Voor wie daar meer over wil weten is het boek Pingoruïnes, samengesteld door Anja Verbers met medewerking van verschillende auteurs, een aanrader. Anja Verbers heeft vanaf 2006 intensief onderzoek gedaan naar pingoruïnes en wat daarvoor doorging in Noord Nederland en haar best gedaan daarover zowat alle beschikbare informatie kritisch samen te vatten. Al langer was bekend dat veel min of meer ronde plassen met een

ringwal erom, die door enthousiaste amateurs al snel pingoruïnes worden genoemd, geen pingoruïnes zijn, maar door de wind gevormde “uitblazingskommen” in het dekzandlandschap. Anja heeft, met hulp van veel professionals, vrijwilligers en studenten, geprobeerd van zoveel mogelijk van dit soort plasjes vast te stellen wat hun oorsprong is. In het rijk geïllustreerde boek van ruim 230 bladzijden wordt aan de hand van heel veel voorbeelden behandeld hoe dit kan worden vastgesteld. De vorming ervan wordt uitgebreid besproken op basis van wetenschappelijk onderzoek, evenals hun waarde voor geologie, archeologie, cultuurhistorie en natuur, waaraan ook adviezen voor beleid en beheer worden verbonden. Hoewel het boek in vrij gemakkelijke taal geschreven is, blijven sommige teksten toch moeilijk in één keer lezen te volgen en op enkele plaatsen kwam ik er niet helemaal uit, misschien omdat de tekst, exact gelezen, me onjuist voorkwam en sommige figuren wel iets meer verklaring hadden mogen krijgen. Hierbij zal meespelen dat sommige dingen nu eenmaal nog niet helemaal opgehelderd zijn. Wie zich daar niet aan stoort, heeft met dit boek een geweldige bron van kennis in handen en zal zich in het vervolg wel niet al te gemakkelijk laten verleiden tot vergaande uitspraken over plasjes, waarvan de aard nog niet vast staat. Daarvoor blijkt vaak ook grondig onderzoek, namelijk met een grondboor, nodig. In het boek (p.38) staat terloops de voor ons gebied relevante constatering “...Daarnaast is het opvallend dat op de hele -overreden- stuwwal van Havelte-Steenwijk geen pingoruïne aanwezig is”, wat gezien wordt als een mogelijk gevolg van de grote dikte of compactheid van de keileem (in het boek wordt meestal van het keileem gesproken, wat in bodemkunde en geologie ongebruikelijk is) in dit deel van het gebied. Overigens blijkt uit de kaart en gegevens op pingoruïnes.nl (beperkt tot

Drenthe, maar heel informatief!) dat er op het Holttingerveld nog diverse niet onderzochte laagtes liggen en dat dicht bij de stuwwal bij Nijensleek, wel een pingoruïne is aangetroffen. Van de laagten die in de provincie Overijssel liggen heb ik geen nadere gegevens gevonden; daar valt dus nog wat te onderzoeken. Maar pingoruïne of niet, het boek geeft ruimschoots aanleiding om ervan uit te gaan dat bij die laagten en plassen nog veel te ontdekken valt!

De Drentse Flora in beweging, Werkgroep florakartering Drenthe

Dit met veel foto's, grafieken, tabellen en kaartjes geïllustreerde boek van meer dan 450 bladzijden is samengesteld en uitgegeven door een werkgroep van floristen in Drenthe en omgeving. Het gaat over de flora van de vaatplanten; de voor veel amateurs lastiger groepen, met name de mossen en algen, worden dus niet behandeld. De werkgroep werd in 1982 opgericht en 2 jaar later in stichtingsvorm gegoten, met als doelen floristisch veldonderzoek voor wetenschappelijke doeleinden en ten dienste van natuurbehoud en milieubeheer, speciaal in de provincie Drenthe, en het vastleggen van de resultaten daarvan in boekvorm. Eind 1999 verscheen als resultaat daarvan de Atlas van de Drentse flora en nu, 2026, dus het boek waarin de veranderingen na 25 jaar zijn vastgesteld, geanalyseerd en geïnterpreteerd. Een schitterend voorbeeld van wat een groep volhardende vrijwilligers kan bereiken, al mag daarbij bedacht worden dat er vanaf het begin verschillende medewerkers met een wetenschappelijke achtergrond bij betrokken waren. In het boek wordt beschreven hoe het hiervoor noodzakelijke werk zorgvuldig bedacht, gepland en uitgevoerd is. De kern van de activiteiten was het veldwerk, waaraan vele tientallen personen deelnamen: de systematische inventarisatie, deels door (groepjes van) individuen, deels op georganiseerde inventarisatiedagen. Er is intensief samengewerkt met de uitvoerders van diverse andere monitoringsprojecten, waarvan ook de waarnemingen gebruikt zijn. Het project heeft een grote uitstraling gehad: veel vrijwilligers gemotiveerd, geactiveerd en thuisgemaakt in de

floristiek, geholpen andere monitoringprojecten goed op te zetten en uit te voeren, en bijgedragen aan natuur- en milieubeleid en -beheer in Drenthe. Het zal nog lang een bron van inspiratie zijn voor initiatiefnemers van soortgelijke projecten, elders of met betrekking tot andere groepen van organismen.

De resultaten worden per "ecologische groep" (soorten die bij bepaalde landschapstypen) horen, besproken. Hiervoor is een landelijke indeling in hoofdgroepen gebruikt, elk weer onderverdeeld in meer specifieke milieus. Uiteindelijk worden aldus enkele tientallen groepen van soorten besproken, waardoor vrij gedetailleerde aanwijzingen verkregen worden over milieufactoren, die mogelijk bepalend zijn geweest voor de verandering in het voorkomen van de soorten. Het was natuurlijk niet mogelijk om de milieuafhankelijkheid van elke soort zelf te bepalen of zelfs maar meer dan ruw te toetsen, evenmin als in het veld milieufactoren rechtstreeks konden worden bepaald. Er lijkt mij op dit punt een mooi

optimum gevonden tussen wetenschappelijk verantwoord en haalbaar, waarin ook veel aandacht is besteed aan mogelijke statistische valkuilen. Met de enorme hoeveelheid waargenomen combinaties soort-vindplaats zijn uiteindelijk duidelijke trends naar voren gekomen, die in het slothoofdstuk worden samengevat. Een hoofdconclusie is dat niet alleen specifieke milieufactoren, zoals vermesting, veranderend landgebruik (hier bedoeld als hoe met het land omgegaan wordt), klimaatverandering, verstedelijking en natuurherstel en -beheer in de verschillende landschapstypen in verschillende mate een rol gespeeld hebben, maar dat ook het inzaaien van bloemenmengsels, die vaak weinig met de oorspronkelijke Drentse flora gemeen hebben, geleid heeft tot biodiversiteitsverlies. De slotsom is dat vooral soorten van natte heiden (waaronder ook hoogveensoorten), blauwgraslanden, droge heiden en laagveen achteruitgegaan zijn. Deze soorten kunnen beschouwd worden als kenmerkend voor “de

Drentse flora”, wat bepaald wordt door de combinatie van geologie en bodem, klimaat (enigszins “noordelijk”) en landgebruik (“schraal”). Daartegenover staat een toename van soorten die juist niet karakteristiek zijn voor Drenthe, zodat de Drentse flora in de eerste twee decennia van dit millennium, vooral buiten de natuurgebieden, minder ‘Drents’ is geworden.

Veel van de informatie in het boek lijkt me uiterst nuttig en bruikbaar bij de beoordeling van ontwikkelingen in de natuur in onze omgeving, vooral het wat hoger gelegen deel daarvan. Zo ook om de haalbaarheid en mogelijke gevolgen van natuurontwikkeling, in het bijzonder ook waar het uitplanten of -zaaien van inheemse soorten wordt overwogen. Ik hoop maar dat de werkgroep, die met de uitgave en distributie van dit boek ook logistiek een zware last op zich heeft genomen, een oplossing kan vinden om te voldoen aan de vermoedelijk grote belangstelling voor het boek, dat elke florist veel te bieden heeft.

Schildblad (*Darmara peltata*): een zeldzame oeverplant bij de Weerribben

Schildblad in april 2026

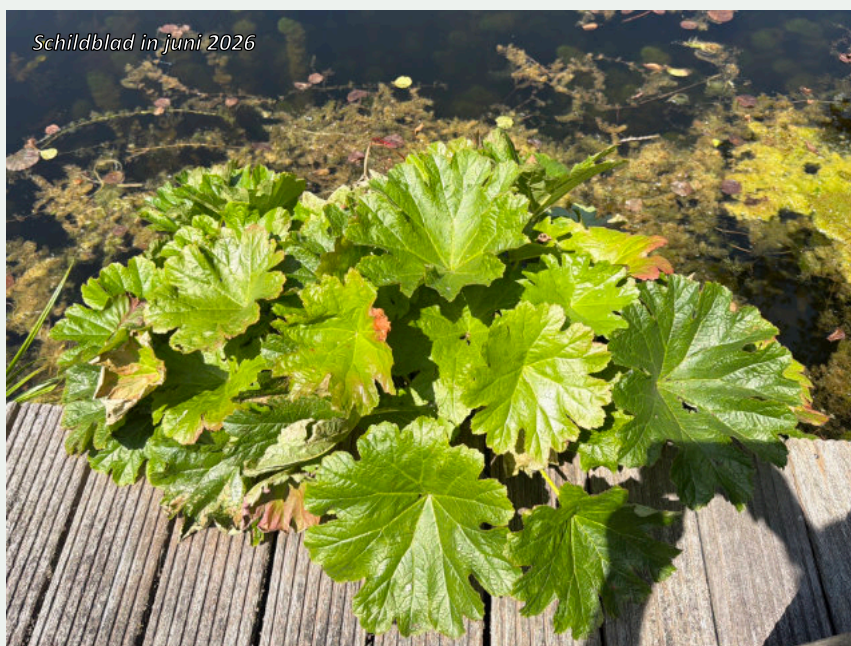
Langs de steiger bij mijn burens groeit al een paar jaar een opvallende plant met grote, schildvormige bladeren en in het voorjaar trossen zachte roze-witte bloemen. Het is schildblad (*Darmara peltata*, synoniem *Peltiphyllum peltatum*), ook wel bekend als umbrella plant of Indian rhubarb. De plant is in Nederland vooral een tuin- en vijverplant, maar in de vrije natuur – zoals hier, waar het water aansluit op het kanaal Steenwijk-Ossenzijl en de watergangen van Nationaal Park Weerribben-Wieden – is ze zeldzaam. Op platforms als waarneming.nl duiken waarnemingen maar

spaarzaam op, wat deze groeiplaats bijzonder maakt.

Kenmerken

Schildblad is een vaste, overblijvende oeverplant uit de steenbreekfamilie (Saxifragaceae). De dikke, kruipende rhizomen (wortelstokken) zitten ondergronds of net in de oever. In april-mei, nog vóór de bladeren volledig uitkomen, verschijnen lange, harige, bladloze bloemstelen van 60 tot 100 cm (soms hoger). Daarop zitten dichte, schermachtige trossen met kleine, vijfbladige bloemen in wit tot lichtroze, met opvallende roze meeldraden.

Daarna onvouwen zich de karakteristieke bladeren: groot (tot 40-60 cm doorsnede), rond tot schildvormig (peltate: de steel zit in het midden van het blad), gelobd of diep ingesneden, glanzend groen en stevig. In de herfst kleuren ze mooi oranje tot koperrood. De plant wordt zo'n 50-150 cm hoog en vormt langzaam uitbreidende pollen. Ze houdt van permanent vochtige tot natte, voedselrijke grond, halfschaduw tot zon (mits voldoende water) en is goed winterhard

Schildblad in juni 2026

Herkomst en verspreiding

Schildblad komt van nature voor in de westelijke Verenigde Staten, met name in Oregon en Californië. Daar groeit ze langs bergbeekjes, rotsachtige oevers en vochtige plekken tot op 1800 meter hoogte. In Europa is ze al sinds de 19e eeuw (rond 1870-1890) als sierplant geïntroduceerd, onder meer via botanische tuinen. In Groot-Brittannië en Ierland is ze plaatselijk verwilderd (neofiet: een uitheemse plantensoort die door de mens is geïntroduceerd en zich daarna zelfstandig in de natuur heeft gevestigd en voortplant). In Nederland en omliggende landen komt ze vooral voor in tuinen en vijverranden; verwilderde populaties blijven zeldzaam en lokaal.

Hoe kan hij hier terecht zijn gekomen?

De ligging bij de steiger, met direct contact met het kanaal en de Weerribben-watergangen, biedt een paar aannemelijke verklaringen:

Tuinontsnapping of aanplant: Schildblad wordt al heel lang verkocht als oeverplant. Een stukje rhizoom (wortelstok) of een plant uit een tuin in de buurt kan via water, baggerwerk, of simpelweg door uitspoeling of verplaatsing van grond op de steiger terecht zijn gekomen. Rhizomen

(wortelstokken) drijven of blijven plakken aan materiaal en kunnen zich op een geschikte, permanent vochtige plek vestigen.

Watersverspreiding: Het waternetwerk van kanaal en Weerribben is aaneengesloten. Zaad of kleine wortelstukjes kunnen over grotere afstanden meedrijven met stroming of door menselijke activiteit (boten, onderhoud).

Natuurlijke vestiging op een ideale plek: De steiger biedt beschutting, constante vochtigheid en weinig concurrentie van andere oeverplanten. Eenmaal gevestigd breidt de plant zich via de rhizomen (wortelstokken) langzaam maar gestaag uit – precies zoals al een paar jaar te zien is.

Omdat waarnemingen in de vrije natuur schaars zijn, is deze groeiplaats waarschijnlijk een van de weinige spontane of semi-spontane vindplaatsen in de regio.

Wetenswaardigheden

Naamgeving: “Peltata” betekent schildvormig (naar de bladsteel in het midden). De geslachtsnaam *Darmera* eert de Duitse kweker en botanicus Karl Darmer (1843-1918).

Parnassia in Weerribben-Wieden

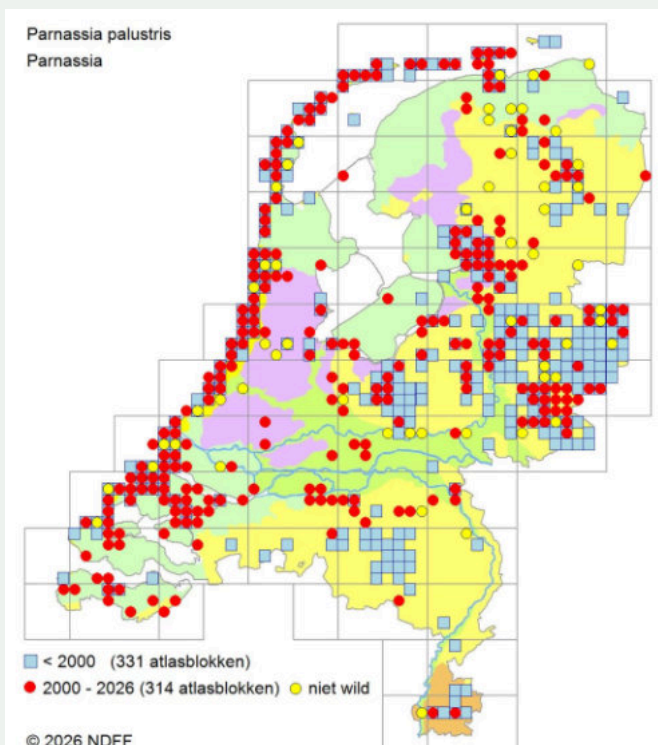
Geert van Wirdum

In ons inventarisatieprojectje voor Staatsbosbeheer in de Weerribben, dat Bjartur Swart coördineert (zie “Uit de werkgroepen”), werden in een overjarig rietland verscheidene bloeiende planten van *Parnassia* aangetroffen, ook wel “studentenroosje” genoemd. Zowel de plantensoort als de vondst zijn wel wat extra aandacht waard. Over de plant is veel informatie, die ik hier niet zal herhalen, te lezen in de Nederlandse Ecologische flora van Eddy Weeda, deel 1, onder meer over de bijzondere bloembouw en bevruchting. Op de kaart in de [verspreidingsatlas \(NDFF Verspreidingsatlas | Parnassia palustris - Parnassia\)](#) is duidelijk te zien dat de soort in het binnenland sterk achteruitgegaan is, wat vermoedelijk vooral een gevolg is van grondgebruik, ontwatering en bemesting. Hier en daar is zij echter ook (op)nieuw verschenen.

Er zijn van de soort *Parnassia palustris* twee vormen bekend, eentje met 18 chromosomen (diploïd) en eentje met 36 chromosomen (tetraploïd). Diploidie

Parnassia

is bij hogere planten “normaal”: in de celkern vormen de chromosomen afkomstig van de moederplant en die van de vaderplant paren, bij de diploïde *Parnassia* zijn dat 9 paren. Door “fouten” in de reproductie kunnen er echter bij planten ook meer chromosomen in de celkern voorkomen, wat bij planten, anders dan bij dieren, lang niet altijd tot onvruchtbaarheid leidt en zelfs belangrijke voordelen kan hebben, eerder een nuttige variatie dan een foutje. In de plantenteelt wordt hier wel gebruik van gemaakt, omdat planten met meer chromosomen vaak sterker en groter zijn.

Beide vormen van *Parnassia* zijn op het oog niet van elkaar te onderscheiden, hoewel hier internationaal wat discussie over heeft bestaan, misschien mede door tetraploïden van een andere ondersoort, die wel van onze ondersoort te onderscheiden is. Planten uit Nederlandse populaties zijn in dit verband al in

Veikever ontvouwt de schilpen, klaar voor de start

de 60-er jaren van de vorige eeuw door Gadella, Kliphuis en Dorrat-Haaksma nader onderzocht. Het bleek dat de kustpopulaties diploïd waren en de binnenlandse tetraploïd, maar er konden geen onderscheidende kenmerken worden vastgesteld. Alle Nederlandse populaties behoren volgens hun onderzoek tot dezelfde ondersoort. Het viel wel op dat de vindplaatsen van tetraploïde *Parnassia* beperkt waren tot het deel van Nederland, dat in het Pleistocene door landijs bedekt is geweest. Er lijken daarom wel ecologische verschillen te zijn. Internationaal was al vastgesteld dat tetraploïde *Parnassia* een vooral noordelijk, circumpolair verspreidingsgebied heeft, ver noordelijk van de Nederlandse populaties. Volgens het Nederlandse onderzoek zijn de Nederlandse tetraploïde planten echter wel duidelijk onderscheidbaar van tetraploïde planten uit Europese arctische en subarctische populaties.

Ook in het boekwerk *De Drentse flora in beweging* (zie recensie in dit nummer, en kom luisteren naar de lezing van Ben Hoentjen op 19 november!) wordt aandacht aan *Parnassia* geschonken. Het blijkt dat veel tetraploïde Drentse *Parnassia*-populaties verdwenen zijn, hoewel er op enkele standplaatsen vanaf 2009 hervestiging of nieuwvestiging heeft plaatsgevonden, waarbij het op een enkele uitzondering na om diploïde planten ging, planten uit zaad, dat vermoedelijk meegekomen is met rupsmaaima-

chines, die ook in de natte duinvalleien van de Waddeneilanden en het Lauwersmeer worden ingezet. Je gaat je afvragen of zaad van tetraploïde *Parnassia* hier even goed had kunnen aanslaan en zo nee, welke andere eisen dat dan stelt. Misschien weet Gerard Oostermeijer ([zie PowerPoint Presentation](#)) daar meer van....

Bij een kartering in 2020-2022 zijn in De Wieden, vooral de omgeving Giethoorn-Wanneperveen, 260 en in De Weerribben 2 vindplaatsen aangetekend, vaak enkele op hetzelfde perceel, zoals die 2 in De Weerribben. Het lijkt me zodoende dat er in Weerribben-Wieden enkele tientallen (deel)“populaties” zijn. Voor zover bekend zijn die populaties tetraploïd. Dit lijkt me zeker voor de door ons aangetroffen vindplaats het geval, van waar de soort al vanaf de 60-er jaren van de vorige eeuw onafgebroken bekend is. Heel bijzonder dus dat die het hier al zo lang volhoudt, ook al hebben we nog maar nauwelijks begrip van wat daar ecologisch achter zit! Er wordt op de locatie voor zover ik weet ook geen heel subtiel, op deze soort gericht beheer gevoerd. Het kan interessant zijn eens na te gaan of er in De Wieden ook nieuw- of hervestiging is en om daar dan ook eens te laten uitzoeken hoeveel chromosomen die planten hebben en of daar machines worden ingezet, die ook in de kustgebieden gebruikt worden.

Uit de werkgroepen

*Geert van Wirdum m.m.v. Ingrid ten Berge,
Candida van Wirdum en Bjartur Swart*

Een tussenvorm deze keer: van enkele groepen wat meer, van andere niets. Door omstandigheden heb ik de groepscoördinatoren pas laat geïnstrueerd, zodat ik niet van allemaal tijdig een bijdrage kreeg of met hen samen kon opstellen. In mijn vorige inleiding tot deze rubriek zinspeelde ik op aanstaand overleg tussen de besturen van de IVN- en de KNNV-afdeling en van mij met de werkgroepcoördinatoren. Dat bestuursoverleg is niet echt van de grond gekomen omdat het IVN-bestuur momenteel andere prioriteiten heeft. Dit betekent ondertussen wel dat het bespreken van veranderingen in de organisatie met betrekking tot werk- en themagroepen, die uiteindelijk voor beide afdelingen relevant zijn, nu nog niet heeft plaatsgevonden. Ik had daarin willen voorstellen een bestuursfunctie te maken voor de coördinatie van de themagroepen en hun onderlinge samenwerking. We zouden dan ook op een iets hoger integratieniveau aandacht aan ecosystemen kunnen geven. Zoals uit mijn voorbericht in deze Koppel te lezen valt, is het voortbestaan van onze KNNV-afdeling De Noordwesthoek echter nog steeds (of opnieuw) onzeker, wat me, naast de afstemming met het IVN, terughoudend maakt m.b.t. plannen, voor de uitvoering waarvan immers ook leden zich zullen moeten willen inzetten. Ik probeer niettemin nog in de loop van dit kwartaal met de werkgroepcoördinatoren te overleggen wat e.e.a. voor ons betekent en hoe we hiermee om zullen gaan. Ondertussen wil ik iedereen met belangstelling voor onze activiteiten vooral vragen die belangstelling ook te laten blijken. Laten we er toch vooral een mooi en actief kwartaal van maken, hoe kort of lang we ook doorgaan!

Enkele coördinatoren zagen ervan af voor deze aflevering van de rubriek iets aan te leveren. De

maandelijkse wandelingen van de wandelgroep hadden weer een mooi aantal deelnemers. Er is enige angst dat publiciteit erover verwachtingen en belangstelling wekt, waaraan niet voldaan kan worden. De groep kan namelijk geen nieuwe deelnemers aan. De weidevogelbeschermingsgroep heeft een goed werkseizoen achter de rug, waarover in een volgende Koppel met een inhoudelijk jaarverslag gerapporteerd zal worden. De werkgroep geologie is vanouds een enigszins besloten gemeenschapje, dat grotendeels met de werkgroep Wolterholten overlapt. Hun coördinatoren zagen geen belang in een bijdrage voor deze aflevering van de rubriek, resp. hadden daar momenteel geen gelegenheid voor. Omdat Candida en ik het wel belangrijk vinden onze verenigingsleden te laten proeven wat er zoal gebeurt, hebben wij geprobeerd in die leemte te voorzien. Van de coördinatoren van de voormalige insectenwerkgroep kreeg ik geen reactie. Het thema van deze werkgroep komt echter in veel Koppels aan de orde via individuele bijdragen. Ik hoop dat de rubriek er ook deze keer toe bijdraagt dat ook de minder actieve leden het contact met de afdelingen niet verliezen. Ik dank Candida (werkgroep Wolterholten), Ingrid (Vogelgroep) en Bjartur (inventarisatieproject planten overjarig rietland Stobbenribben) voor hun bijdragen daaraan. In hun bijdragen heb ik hier en daar wat gewijzigd, waarvoor jullie mij als eind-auteur van de rubriek aansprakelijk mogen houden.

Werkgroep Wolterholten

De werkgroep houdt zich bezig met het onderhoud en de inrichting van het Geologisch monument, annex heemtuin, Wolterholten. Een actieve en zeer trouwe groep, die inmiddels 12 mensen telt, maait, wiedt, harkt, rommel opruimt, bramen verwijdt, zwerfkeien schoon en zichtbaar houdt, peertjes raapt, ongewenste opslag van boompjes en struiken weghaalt, hazelaars in toom houdt, overlegt wat wanneer gedaan moet worden en plannen maakt

voor nieuwe ontwikkelingen tijdens een plezierige koffiepauze met koekjes van Marrie. Dat kost altijd wat tijd, want er moet altijd wel veel overlegd en bijgepraat worden! En dat allemaal 2 keer per maand in het zomerseizoen en 's winters 1 keer per maand (maar soms toch ook een tweede keer). En dan zijn er toch altijd weer dingen die erbij inschieten.

En ja, die plannen! : het is de bedoeling om ter plekke wat meer informatie te bieden, zowel over de zwerfstenen (gesteentesoorten, herkomst, herkenning, nummering) als het heemtuingedeelte (welke planten zijn er waar te vinden, hoe heten ze, eventueel ecologische bijzonderheden). Er wordt ook over gedacht het bosgedeelte, nu dat na een rigoureuze opruimactie van het bramenoorwoud daar beter toegankelijk is, zich meer naar een soort heembos te laten ontwikkelen, met ondergroei van planten die in de bossen van deze omgeving thuishoren en eventueel ook in de boom- en struiklaag daar op aan te sturen. Het zijn zeker allemaal mooie ideeën, maar het is nog lastig om het erover eens te worden wat zinvol, verantwoord en kansrijk is, en hoe het allemaal uitgevoerd moet worden, of dat je gewoon maar aan de gang moet gaan en zien hoe het zich ontwikkelt. Dit maakt dat we daarover nog niet echt besluiten hebben weten te nemen, laat staan dat er al iets van de grond is gekomen. Een uitdaging voor de nabije toekomst!

Werkgroep Geologie

De Werkgroep Geologie heeft een beperkt aantal leden, de meesten al van voordat de Natuurvereniging De Noordwesthoek deel ging uitmaken van de KNNV-afdeling De Noordwesthoek. Zij werken trouw mee in de Werkgroep Wolterholten, maar houden daarnaast ook af en toe excursies, vaak met een geologisch karakter en samen met de Werkgroep Geologie en Landschap van de KNNV-afdeling Epe-Heerde. In het afgelopen kwartaal werd in het kader van de vragen rond inrichting en onderhoud van de Wolterholten een excursie gehouden naar de Le Roy-tuin in Heerenveen en de Le Roy-ecokathedraal in Mildam om te zien wat de beheersmaatregel "niets doen" oplevert na inrichting met kunstwerken, die met uitsluitend erg veel handkracht en (ook erg veel)

gebruikte en overvloedige bouwmaterialen zijn gemaakt. De gedachte is de natuur hier honderden jaren te gunnen om haar eigen ding te doen en dan te zien wat dat landschappelijk en ook op het gebied van biodiversiteit oplevert. Een eeuwig durend experiment, in de hoop dat een complex ecosysteem ontstaat door de ongeplande, spontane samenwerking tussen natuur, flora en fauna en mensen. Een heel bijzondere ervaring, maar we zagen nog niet onmiddellijk voor ons, hoe we dit op de Wolterholten zouden kunnen realiseren en of dat ook wel was, wat wij voor ogen hadden. Wel zagen we een aantal ontwikkelingen in de natuur, die zeker ook wel bij ons mogelijk lijken. Een tweede excursie, op aanraden van Henk-Jan van der Veen, die we over de Wolterholten raadpleegden, ging naar de vlindertuin in Zuidwolde, waar Joop Verburg, plantenkenner en een van de stuwende krachten achter de vlindertuin, ons uitlegde hoe deze na inrichting van een vrijgekomen terrein beplant en bezaaid is en zich vervolgens met heel weinig beheersinspanning verder ontwikkelt. Hier is niet zozeer aan een heemtuinkarakter gedacht, maar vooral aan een bloemrijk gebied, dat veel insecten, maar ook veel regionale flora en fauna trekt en daarmee aan de buitenrand van de bebouwde kom een belangrijke bijdrage aan landschap en biodiversiteit levert. De laatste excursie, samen met Epe-Heerde, was een wandeling rond het Brandeveen, voorbereid door Bert Hummel, die het gebied, als geboren Uffeltenaar, op zijn duimpje bleek te kennen en er als jongeling zelfs nog veen gestoken heeft!

Vogelgroep: samen vogels kijken en beleven

De vogelgroep komt iedere tweede dinsdag van de maand bij elkaar. Het is een gezellige en informele avond waarop we samen praten over vogels, ervaringen uitwisselen en natuurlijk van elkaar leren.

We sloten het afgelopen jaar af met de inmiddels traditionele Mysterybird Quiz, onder leiding van quizmaster Philip Friskorn. Aan de hand van zijn 'mislukte' vogelfoto's is het de bedoeling om te raden welke vogel erop staat. Soms is de vogel na één foto al te herkennen, maar regelmatig zijn er meerdere foto's nodig voordat het kwartje valt! Er staat natuurlijk iets op het spel: de Mysterybeker. In 2025 wist Sent deze te winnen. Dit jaar ging de beker naar Bas. Wie wordt de volgende winnaar?

Na de zomerstop zijn we in september weer gestart. Naast gezellig bijpraten hebben we iedere maand verschillende vaste onderdelen, zoals:

- Zelf geschoten – mooie of bijzondere vogelfoto's uit eigen camera.
- Bijzondere waarnemingen / krenten uit de pap – opvallende vogels en leuke waarnemingen.
- Presentatie over vogels – een interessant onderwerp wordt verder uitgediept.
- Eigen waarnemingen – ervaringen en bijzondere ontmoetingen uit het veld.
- Thema uitgediept – iedere keer aandacht voor een specifiek onderwerp binnen de vogelwereld.

Naast de maandelijkse avonden gaan we iedere derde zaterdagochtend op excursie. De bestemming wordt gezamenlijk door de groep bepaald. Zo zijn we onlangs bijvoorbeeld op bezoek geweest bij Vogeltrekpunt Ramspol. Samen het veld in, vogels ontdekken en ervaringen delen: ook dat maakt de vogelgroep zo leuk: een gezellige groep voor iedereen die geïnteresseerd is in vogels, van beginnende vogelliefhebber tot ervaren vogelaar waarbij zo nu en dan een vleugje humor zeker niet ontbreekt.

Plantenwerkgroep

De plantenwerkgroep is in het afgelopen kwartaal 5 keer er op uit geweest om te zien, ontdekken, wat

er aan plantengroei te beleven is in de (soms iets minder) nabije omgeving. Dat betrof 2 keer een excursie naar een voor de werkgroep nog onbekend terrein: begin juli de Schaopedobbe bij Elsloo, half augustus het Balloërveld nabij Rolde. Daarnaast hebben we in juli een vegetatie-inventarisatie in een nat schraalland-perceel van Natuurmonumenten langs de Bramen (nabij De Klosse) gemaakt en in augustus water- en oeverplanten geïnventariseerd nabij de vistrap in de Steenwijker Aa. In september werd het excursieseizoen besloten op een deel van het Veenweidepad (De Wieden), waar we als werkgroep nog niet eerder op excursie waren.

In de Schaopedobbe viel ons de grote oppervlakte droog schraalland op, met overeenkomsten zowel als verschillen met verwante milieus in het Holtingerveld. Er zijn recent maatregelen uitgevoerd

om verzuring tegen te gaan, waarvan wij bij dit eerste, korte bezoek nog geen indruk gekregen hebben. In vergelijking met het Holtingerveld viel ons op dat het zeer schrale stuifzandmilieu over een grote oppervlakte goed ontwikkeld is en vroegen ons af of daarin door het ontbreken van bodemverstoring door militair gebruik een verschil bestaat met grote delen van het Holtingerveld. Bijzonder zijn enkele poelen, "dobben", boven op "forten", die een paar meter boven het omringende gebied uitsteken. Door lokale omstandigheden hebben de zandverstuivingen daar geen vat op gehad. Ze worden dus vermoedelijk alleen door regenwater gevoed. Wij zijn omhoog geklommen

naar de grootste, waar voorheen de schapen gewassen werden voordat hun vacht geschoren werd: een grote heldere plas, waar Hein in het water dichtbij de oever de in Nederland zeldzame drijvende waterweegbree aanwees.

De bedoeling van de inventarisatie in het natte schraalland aan de Bramen was een enigszins volledige soortenlijst op te stellen van terreingedeelten waar we in eerdere jaren ook geweest zijn. Zo zouden we na verloop van tijd een zuiverder beeld krijgen van eventuele veranderingen in de vegetatie op het terrein. Mede doordat we slechts met z'n drieën waren lukte dat natuurlijk niet, maar we hebben toch wel een redelijk goed beeld gekregen van de ontwikkelingen in de begroeiing. Over het geheel genomen lijkt dit perceel zich geleidelijk steeds verder in de richting van het beoogde type blauwgrasland te ontwikkelen. We hadden een bijzonder aangename en leerzame excursie in dit terrein dat momenteel voor een groot deel van de oppervlakte een goede kwaliteit van zeldzame habitattypen trilveen, veenmosrietland, blauwgrasland en veenheide vertegenwoordigt, maar waarin toch bepaalde componenten van het vegetatiedek enigszins in het gedrang lijken te raken. Naast planten zagen we ook diverse vlinders en libellen. Naar aanleiding van ons verslagje raadpleegde de beheerder ons nog over mogelijkheden de natte, schrale, maar niet-zure componenten in de vegetatie beter te beschermen tegen geleidelijke verzuring en verdroging. De toegankelijkheid voor schoon, enigszins basenhoudend water is hiervoor een sleutelfactor en kan met sloot- en greppelonderhoud, eventueel het maken van een doorsteekje of graven van een nieuwe greppel hier of daar worden verbeterd.

De **water- en moerasvegetatie in het gebied van de vistrap in de Steenwijker AA** stond er door de droogte en hitte van de zomerweken niet zo florissant bij, jammer maar niet helemaal onverwacht. Bovendien konden we door een onhandigheid van Geert het gereedschap om de waterplanten op te vissen niet gebruiken. Toch was het een leuke excursie, waar de zonsverduistering een bijzonder licht op wierp. En een mooi voorbeeld hoe een “gemaakt” landschap ook weer meer

betekenis voor natuur kan krijgen.

Het **Balloërveld** werd mede op verzoek van enkele leden bezocht als voorbeeld van een zeer gevarieerd deel van het Natura 2000-gebied Drentse Aa. Naast vier Noordwesthoekers waren er twee Deventer KNNV-ers mee. Vincent de Lenne (ecoloog SBB Assen) had enkele deelgebieden aangegeven, die voor ons in het bijzonder interessant konden zijn, de ZO-flank bij de Ossenbroeken en de Westflank bij de Smalbroeken. Daar hebben we in het nat schraalland ook de meeste soorten gezien, waarvan de herkenning in dit seizoen en na de langdurige droogte niet steeds gemakkelijk was. Zo bleven o.a. de orchideeën en een aantal zegges onbenoemd. Interessant was een plek van een paar vierkante meter langs de bosrand bij de Ossenbroeken, met sierlijke, hoge pollens van een zegge uit de groep van scherpe en zwarte zegge. Er waren verschillende uitgebloeide bloeiwijzen, maar die waren al behoorlijk uitgevallen: er zaten geen

Blauwe knoop

ontwikkelde vruchten in en de kafjes waren, vooral aan hun top, nogal versleten. Omdat we alleen aan de bovenkant van het blad huidmondjes zagen, vragen we ons af of dit de in ons land uiterst zeldzame kruising tussen de Noordse en de Scherpe zegge zou kunnen zijn. Dit zal echter in een gunstiger seizoen eens goed bekeken moeten worden, waarvoor al een zeggespecialist is aangezocht. We deden ons best om vanaf de weke oever van een vennetje te zien welk blaasjeskruid daar (volop) stond. Op de foto's van Roel konden we van een aantal planten duidelijk de recht of iets omhoog

uitstaande vruchtstelen zien, wat een kenmerk van Loos blaasjeskruid is (Groot blaasjeskruid, dat er veel op lijkt, heeft als een kerstklokje hangende vruchten aan de vruchtsteel). Ook in de vennen in het zandige deel van onze omgeving komt deze soort, die vaak verwisseld wordt met Groot blaasjeskruid, vrij algemeen voor. Tijdens de wandeling van oost naar west pauzeerden we even bij de bekende pingoruïne en de nabijgelegen uitblazingskom om ons middagboterhammetje te nuttigen en het even te hebben over deze geomorfologische bijzonderheid, die op het Balloërveld goed onderzocht is. Roel zorgde ervoor dat intussen ook de insecten niet aan de aandacht ontsnapten.

Op onze excursie langs het Veenweidepad bij de Lozedijk wilden we iets meer proberen te zien van de samenhang van de variatie in begroeiing met die in de bodem, waarin ondiep onder het veen een zandrug ligt en de veensoort van noord naar zuid overgaat van veenmosveen naar zeggeveen. Een deel van het veen is bovendien voor de landbouw bezand. Het maaiveld ligt in de perceelmiddens ca 0,5 m, naar de sloten aflopend tot 0,1-0,2 m boven boezempeil, met plaatselijk geïnundeerde oevers. Het wordt als dotterbloemhooiland beheerd. Doordat het hooiland recent gemaaid was, konden we lang niet alle plantensoorten waarnemen (wel veel rode Amerikaanse rivierkreeften), maar er was wel een overgang duidelijk van iets voedselarmer bloemrijk hooiland op de wat hogere middendelen van de percelen naar trilveenachtige milieus langs de sloten. In de vochtiger delen van het hooiland bleek de bodem voor een flink deel begroeid met het landelijk zeldzame trilveenveenmos, waarvan het voorkomen op deze percelen nog niet op recente verspreidingskaarten is aangegeven, terwijl in de trilveenachtige stroken langs de sloten in plaats van de voor trilveen kenmerkende schorpioenmossen, gewoon puntmos overheerste. Zonder nadere studie van gebiedsgegevens kunnen wij hier weinig over zeggen, ook niet of hier een verandering aan de gang is. Het gaat echter om voormalige landbouwgronden, waar de meststoffen misschien al iets meer zijn weggespoeld uit de hogere delen, terwijl in de sloten vermoedelijk nog steeds veel invloed is van het water uit de intensief gebruikte en ook ontwaterde landbouwpercelen rond Wanneperveen.

In westelijke richting liggen schralere, meer karakteristieke trilvenen naarmate het zand dieper ligt en we verder bij vroegere en recente landbouwinvloeden vandaan komen. De tijd en naderende regen deden ons echter besluiten niet zover het gebied in te gaan. Een aardig intermezzo was de ontmoeting met Harry Bosman, die waterroofkevers aan het inventariseren was en ons allerlei wetenswaardigheden vertelde en liet zien.

De opkomst van werkgroepleden was, zoals inmiddels gebruikelijk, weer minimaal, maar gelukkig kregen we naar het Balloërveld gezelschap van Roel en Eefke (KNNV afd. Deventer) die wel zin hadden om eens in de natuur wat verder van huis rond te kijken. Zo heb je toch weer een andere discussie, en krijg je andere ervaringen en kennis mee, dan op andere excursies, al komt de vraag op wat de meerwaarde van een vereniging van 160 leden is, als je hetgeen waar het je om te doen is, de excursie, toch maar steeds met z'n 3- tot 6-en doet, en dan nog meestal dezelfde ook.

Voortgang vegetatie-inventarisatie Boonspolder.

Op verzoek van Staatsbosbeheer hebben Henk-Jan van der Veen, Robert Rubertus, Corné Klasen, Marijke van der Horst, Geert van Wirdum en Bjartur Swart (tevens voorbereiding en coördinatie) vanuit de KNNV-Noordwesthoek een inventarisatie naar vaatplanten en mossen uitgevoerd. Het onderzoek vond plaats in het noordoostelijk deel van de

Trilveenveenmos

Stobbenribben (Weerribben), aansluitend bij de beroemde trilvenen. Staatsbosbeheer is voornemens hier het beheer en wellicht ook de inrichting aan te passen om er meer natuurkwaliteit te verwezenlijken, dan nu met het beheer als overjarig rietland. Naast de initiatiefnemers hebben twee leden gereageerd op de oproep in de nieuwsbrief om hieraan mee te werken. In juli, augustus en september zijn in wisselende samenstelling meerdere veldbezoeken aan het gebied gebracht.

Naast een aantal bijzondere mossen zoals rood schorpioenmos, sterrengoudmos en trilveenveenmos, konden ook belangrijke groeiplaatsen van groenknolorchis, parnassia en blauwe knoop in kaart worden gebracht. Zo kan er bij de uitvoering

van maatregelen op gelet worden de groeiplaatsen te sparen. Van sommige van deze soorten was het voorkomen in dit deelgebied nog niet op eerdere verspreidingskaarten vastgelegd. Blauwe knoop was van deze plek nog niet bekend. Het was voor ons een bijzondere ervaring de grote groeiplaatsen van parnassia (rijkelijk in bloei), groenknolorchis en blauwe knoop in het ogenschijnlijk ondoordringbare rietland aan te treffen.

De eerste tussenresultaten zijn inmiddels besproken met Staatsbosbeheer. De beheerder bleek hier zeer content mee.

In het najaar zal worden nagegaan of en hoe er aan deze inventarisatie een vervolg moet worden gegeven.

EXCURSIES & LEZINGEN

Amfibieën en reptielen in Drenthe door Edo van Uchelen

Donderdag 29 oktober is er een lezing in MFC De Zuidwester, Gasthuislaan 84, Steenwijk. De lezing begint om 20.00u (zaal open om 19.30u) en duurt inclusief een korte pauze tot uiterlijk 22.15u.

De lezing is **gratis voor leden**. Van niet-leden wordt een **bijdrage van € 2,-** gevraagd.

Edo is bioloog met een brede kennis van natuur en ecologie. Zijn passie ligt bij amfibieën, reptielen, vogels en marterachtigen.

Foto: Edo van Uchelen

Hij woont in Drenthe aan de rand van het Nationaal Park Drents Friese Wold. Hier beheert hij een eigen natuurterrein, waar hij veel ervaring heeft opgedaan met natuurontwikkeling en het bevorderen van biodiversiteit. Het terrein is rijk aan amfibieën en reptielen, de favoriete soortgroep van Edo.

Amfibieën en reptielen zijn fascinerende dieren met een verborgen levenswijze en veel soorten zijn lastig waar te nemen. Op deze lezing vertelt Edo je alles over de Drentse soorten, die hij op zijn duimpje kent. Bereid je voor op een uiterst boeiende lezing, op unieke wijze verteld door een enthousiaste expert.

De Drentse flora in beweging door Ben Hoentjen

Donderdag 19 november is er een lezing in MFC De Zuidwester, Gasthuislaan 84, Steenwijk. De lezing begint om 20.00u (zaal open om 19.30u) en duurt inclusief een korte pauze tot uiterlijk 22.15u.

De lezing is **gratis voor leden**. Van niet-leden wordt een **bijdrage van € 2,-** gevraagd.

Op donderdag 19 november zal in De Zuidwester Ben Hoentjen namens de Werkgroep Florakartering Drenthe een presentatie verzorgen over het eind mei door de werkgroep gepresenteerde boek 'De Drentse flora in beweging'. Dit boek geeft een beeld van de veranderingen in de Drentse wilde flora sinds het verschijnen van de Atlas van de Drentse flora, die de werkgroep in 1999 in samenwerking met de provincie Drenthe uitbracht. In deze atlas is van alle in de periode 1970- 1998 in Drenthe bekende wilde planten de verspreiding opgenomen en beschreven.

De presentatie zal een beeld geven van de manier waarop de gegevens (uit de periode 2001-2020) verzameld en verwerkt zijn om veranderingen in de Drentse flora vast te stellen. Het veldwerk door de vrijwilligers van de werkgroep vormt hiervoor de basis. In het boek zijn, net als in de atlas, de resultaten per ecologische groep van soorten in beeld gebracht. In de presentatie zullen hiervan verschillende voorbeelden de revue passeren met ,voor zover bekend, een verklaring voor de geconstateerde voor- of achteruitgang. Behalve elf Drentse ikoonsoorten, zoals Valkruid, Zwartblauwe rapunzel en Bosgeelster, krijgen ook de Drentse nieuwkomers aandacht in de presentatie.

Foto: Edwin Dijkhuis

Lezing over nachtvlinders door Tymo Muus

Foto's: René Manger

Donderdag 10 december is er een lezing in MFC De Zuidwester, Gasthuislaan 84, Steenwijk. De lezing begint om 20.00u (zaal open om 19.30u) en duurt inclusief een korte pauze tot uiterlijk 22.15u. De lezing is **gratis voor leden**. Van niet-leden wordt een **bijdrage van € 2,-** gevraagd.

Onze spreker van vanavond, Tymo Muus, bestudeert al meer dan twintig jaar nachtvlinders. Motten, de traditionele benaming voor microvlinders, zijn overal om ons heen. Wie goed kijkt, ontdekt hun enorme variatie aan kleuren, patronen en vormen. Ze zijn vaak klein van formaat, maar groots in schoonheid.

Microvlinders spelen een grote ecologische rol. Als "bijen van de nacht" bestuiven ze talloze planten en vormen voedsel voor vogels en vleermuizen. De honderden soorten dragen bij aan een gezond ecosysteem en aan de biodiversiteit in ons land. Net als bijen worden ook nachtvlinders bedreigd, waardoor aandacht en bescherming belangrijk is voor het behoud van de soortenrijkdom.

De resultaten van zijn studie zijn vervat in het recent bij de KNNV uitgeverij verschenen tweedelige handboek, waarin informatie over herkenning, vliegtijden en leefwijze, alsook het voorkomen in Nederland is opgenomen. Het handboek is ruim voorzien van foto's. Het belang van microvlinders ('motten') voor de natuur zal in deze lezing aan bod komen.

Laat u verrassen door deze boeiende diergroep.

KNNV Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging

KNNV Afdelingsbestuur

Meppelerweg 216-B
8344 XX Onna
Bankrek.nr: NL95INGB0001027674 t.n.v. KNNV,
afd. De Noordwesthoek Steenwijk.

Voorzitter

Geert van Wirdum a.i.
voorzitter@noordwesthoek.knnv.nl

Secretaris

Sjoerd Osinga,
06 36037311
secretaris@noordwesthoek.knnv.nl

Penningmeester en ledenadministratie

Candida van Wirdum,
06 51552846
penningmeester@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Emile de Leeuw,
0653643469
webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Bestuurslid

Vacature

Waarnemingen

Ton Bode,
0521 512074
ton.bode@planet.nl

IVN Vereniging voor natuureducatie en duurzaamheid

IVN Afdelingsbestuur

Postadres Oldemarktseweg 180
8341 SJ Steenwijk
Bankrek.nr: NL45INGB0000342784 t.n.v. IVN afd.
Noordwest Overijssel Steenwijk
contact@ivn-nwo.n

Voorzitter

Gerrit Lammers a.i.
0629626083
voorzitter@ivn-nwo.nl

Secretaris en ledenadministratie

Vacature
secretaris@ivn-nwo.nl

Penningmeester

Willem-Jan Hoeffnagel
0612339394
penningmeester@ivn-nwo.nl

Bestuurslid

Ingrid Even
tel. 0624779425
ingrideven@hotmail.nl

Bestuurslid

Harmien Starre
0641527600
h.starre@kpnmail.nl

Werkgroepen KNNV

Weidevogelbescherming

Obe Brandsma
obehyltje@live.nl

Plantenwerkgroep

Candida van Wirdum, 06 51552846
candida@jolicoeur.nl

Insectenwerkgroep

Arjen Lensen
06-29077923, arjen.nat@gmail.com.

Geologiewerkgroep

Wim Brussee
0521 516373, krebberbrussee@hetnet.nl

Werkgroep Wolterholten

Rene Bons
0521-517617, rene.bons@versatel.nl

Lezingen

Vacature
Waarnemer: Ton Bode
ton.bode@planet.nl

Excursies

Vacature

Natuur en milieuplatform

Henk Plat
06 23730199
henk.plat59@gmail.com

Websitebeheer

Emile de Leeuw
06-53643469
webmaster@noordwesthoek.knnv.nl

Website: knnv.nl/noordwesthoek

De Contributie en lidmaatschap
KNNV-leden € 39,50
Huisgenoten van KNNV-leden € 22,50
KNNV-jeugdleden € 12,50 (leeftijd 30 jaar of jonger)
NWH-leden € 22,00
NWH-huisgenootleden € 20,00
(nieuwe NWH(-huisgenootleden) niet meer mogelijk)
De contributie wordt automatisch geïnd c.q. moet vóór
1 maart ontvangen zijn.
Opzegging schriftelijk vóór 1 november bij de
ledenadministratie.
Leden ontvangen het blad "Koppel" en het tijdschrift
"Natura" van de landelijke KNNV.

Werkgroepen IVN

Excursies en gidsen

Aafje Maris
aafjemaris@casema.nl

Aanvraag excursies en gidsen:

Roely Luyten
het Eenspan 6, 8332 JG Steenwijk
r.luyten@home.nl

Werkgroep Vogels

Ingrid ten Berge
06-51535491
ingridtenberge@hotmail.nl

Public Relations

Arjen Lensen
pr@ivn-nwo.nl

Natuurkoffers

Vacature

Werkgroep Jeugdnatuurclub De Weerribben

Vacature

Websitebeheer

Willem-Jan Hoeffnagel
0521 857735
webmaster.noordwest-overijssel@ivn.nl

Schetsen in de natuur

Rietje Veltkamp
0618675444
info@rietjevelt-kamp.nl

ivn.nwo.web@gmail.com

Website: ivn.nl/afdeling/noordwest-overijssel

Contributie IVN € 25,00 per jaar
Leden ontvangen het blad "Koppel" en "Mens en
Natuur", tijdschrift van het landelijk IVN
Donateur kan iedereen worden, die geen werkend lid
kan of wil zijn, maar wel het verenigingswerk wil
steunen: bijdrage € 25,00 incl. "Koppel".
Huisgenoten van leden betalen € 5,00.
Beëindiging van het lidmaatschap IVN Noordwest
Overijssel: via schriftelijke opzegging bij de
ledenadministratie.

Natuurvereniging
KNNV

natuur
educatie

Gezamenlijke uitgave KNNV
en IVN Noordwest-Overijssel